

PÄÄKIRJOITUS

Mitä annettavaa taloustieteellä voisi olla talousosaamisen kouluopetukselle?

Panu Kalmi

Talousosaaminen on aihe, jonka tärkeys tunnustetaan Suomen poliittisessa päätöksenteossa hallituspohjasta riippumatta. Niin Rinteen / Marinin kuin Orponkin hallitus nosti aiheesta useita huomioita hallitusohjelmaan. Tulosta on myös syntynyt: vuonna 2021 Suomen Pankin johdolla tuotettiin ehdotus talousosaamisen kansallisesta strategiasta (Suomen Pankki, 2021). Tämän jälkeen strategian käytännön jalkautus siirtyi oikeusministeriöön, ja vuoden 2025 alusta vastaperustettuun Oikeuspalveluvirastoon. Tässä pääkirjoituksessa käsittelem talousosaamista nimenomaan henkilökohtaisen taloudenhallinnan näkökulmasta.

Varsin selkeä yksimielisyys vallitsee siitä, että virallisella koulutusjärjestelmällä ja erityisesti peruskoululla on merkittävä rooli talousosaamisen kehittämisessä. Siitä on sen sijaan vähemmän keskustelua, miten tämä tarkalleen toteutetaan. Lähtökohtana suomalaisessa talousopetuksessa on se, että taloutta opetetaan ilmiölähtöisesti osana useamman oppiaineen opetusta. Talousopetuksella on lähtökohtaisesti merkittävä rooli yhteiskuntaopin, matematiikan ja kotitalouden opetus suunnitelmassa, mutta lisäksi opetus on hajautunut esimerkiksi kielten

opetukseen ja taitoaineisiin, kuten käsityöhön (Kortesalmi ja Autio, 2019; Seppänen ja Sutinen, 2019). Tämä vastaa opetusviranomaisten tällä hetkellä vallalla olevaa ajattelua siitä, että uusia oppiaineita ei perusteta, vaan tarvittavat oppisisällöt tuodaan olemassa oleviin aineisiin.

Tietynlainen haaste henkilökohtaisen talouden hallinnan opetuksessa on sen käytännönläheisyys. Helposti syntyy ajatus, että omassa taloudessa kyse on vain itsekurista tai asenteesta. Tällöin on riskinä, että annettava talousopetus perustuu kansanviisauksiin tai omiin mielipiteisiin. Pahimmillaan tämä voi johtaa jopa varsin ongelmalliseen ja riskialttiiseen talousneuvontaan. Choi (2022) käsittelee kansanomaisten talousohjeiden eroja taloustieteen ja rahoituksen tutkimuksista tuleviin suosituksiin.

Vaikka tunnustaisi asenteiden ja tahdonvoiman merkityksen taloudenhallinnassa, niin tietämyksellä on silti oma merkittävä rooliinsa, kuten laaja viimeaikainen tieteellinen kirjallisuus talousosaamisesta (*financial literacy*) osoittaa (esim. Lusardi ja Mitchell, 2023). Lusardin ja Mitchellin työ on luonut myös pohjaa talousosaamisen mitaamisen kehittämiselle, jossa OECD on ollut aktiivinen. Mittaaminen mahdollistaa edistymisen

seurannan. Suomen osalta tuloksia on raportoitu mm. Kalmin ym. (2023) tutkimuksessa.

Suomalaisten talousosaamiselle on annettu kunnianhimoisia tavoitteita, kuten kansallisessa strategiassa mainittu tavoite siitä, että suomalaisten talousosaaminen on vuoteen 2030 mennessä maailman parasta. Tälle tietämyksen edistämiseksi ei mielestäni ole toista niin hyvää pohjaa kuin mikrotaloustiede.

Miten mikrotalousteorian voi sitten ottaa pohjaksi talousopetukselle eri koulutusasteilla? Seuraavilla periaatteilla pääsee jo pitkälle:

- 1) Niukkuus ja vaihtoehtoiskustannukset
Yksilöiden tulee tehdä valintoja resurssien (aika, raha) ollessa niukkoja. Yhden valinnan tekemällä sulkee pois muita valintoja. Tämän tiedostaminen luo perustan rationaaliselle päätöksenteolle oman talouden suhteen.
- 2) Kuluttajan valinta
Kuluttajat tekevät valintoja, joiden avulla he pyrkivät mahdollisimman korkeaan hyötyyn oman budjettirajoitteensa vallitessa. Kuluttajien mieltymykset eroavat, minkä takia heidän valintansa saattavat olla erilaisia, vaikka heillä olisi sama budjetti.
- 3) Kysyntä ja tarjonta
Hinnat määräytyvät markkinoilla kysynnän ja tarjonnan vuorovaikutuksessa. Kysynnän ja tarjonnan muutokset ohjaavat hintojen muutosta.
- 4) Rahan aika-arvo
Oppilaat ymmärtävät korkotason merkitys säästämiseen ja velkaantumiseen liittyviin päätöksiin sekä sen, että säästäminen ja velanotto ovat kulutuksen siirtämistä yhdeltä periodilta toiselle.
- 5) Riskin kaihtaminen
Riskin kaihtamisen perusajatus ja sen vaikutus hajauttamiseen ja vakuutuksiin liittyviin päätöksiin.

6) Inhimillinen pääoma

Kouluttautuminen johtaa yli elinkaaren korkeampiin ansioihin, vaikka siihen liittyy lyhytaikainen tulonmenetys. Kysynnän ja tarjonnan vaikutus eri koulutuspolkujen tarjomiin tuottoihin.

Siitä huolimatta, että talous esiintyy eri puolilla opetussuunnitelmia, näitä taloustieteilijälle hyvin perustavanlaatuisia huomioita on sieltä vaikea löytää. Esimerkiksi kysyntä-tarjontakehikkoa ei taida tulla vastaan missään peruskoulun oppimateriaalissa. Ongelmana ei Suomessa ole se, etteikö taloutta olisi opetussuunnitelmassa; ongelma on siinä, että talouden käsittely kouluopetuksessa ei perustu taloustieteen systemaattiseen viitekehykseen (Kalmi ym., 2019).

Yksi haaste myydä ajatusta taloustieteellisemmästä lähestymistavasta kouluopetukseen on siinä, että mikrotaloustieteestä tulee hyvin nopeasti mieleen matemaattinen lähestymistapa tai ainakin sarja erilaisia kaavoita, joissa käyrät tai suorat leikkaavat toisiaan. Muille kuin vahvasti matemaattisesti suuntautuneille oppilaille (tai opettajille) tämä voi tuntua luotaantyöntävältä. Talouttakin voidaan kuitenkin opettaa monella tavalla, joista monet ovat oppilaille innostavia: esimerkiksi peleillä, simulaatioilla tai kertomuksilla. Lähtökohtaisesti talousopetuksen ei tarvitse olla abstraktia, eikä varsinkaan niin käytännönläheisessä aiheessa kuin oma talous. Esimerkiksi Yhdysvalloissa *Council for Economic Education* (<https://www.councilforeconed.org/>) on tehnyt pitkäjänteisesti työtä talousopetuksen tekemiseksi saavutettavaksi eri kouluasteille.

Opetuksen tekeminen mielenkiintoiseksi ei välttämättä ole suurin haaste. Ammattitaitoiset opettajat kyllä pystyvät tähän. Isompi ongelma mielestäni on se, miten varmistetaan se, että opettajat todella hallitsevat yllä mainitut talous-

tieteen perusasiat. Seppäsen ja Sutisen (2019) raportin yksi tuloksista oli, että opettajien talousopetus ei perustu heidän saamaansa koulutukseen. Tällöin on hyvin epävarmaa, mihin se vii me kädessä perustuu.

Opetuksen muuttaminen taloustieteelliseksi vaatisi sekä sitä, että taloustieteen periaatteille annetaan keskeinen rooli opetussuunnitelmia tehtäessä, että myös riittävää opettajankoulutusta. Minun on vaikea nähdä, miten tämä voitaisiin toteuttaa muuten kuin perustamalla taloustieteeseen perustuva oppiaine, joka koulumaailmassa luontevimmin olisi nimeltään taloustieto. Talouden monitieteisessä opetuksessa on etunsa, kuten näkökulmien moninaisuus. Taitoaineissa, kuten kotitaloudessa tai käsitöissä, aihetta pystytään lähestymään myös hyvin käytännönläheisesti, ja ne omalla tavallaan tukevat teoreettisempaa lähestymistä. Silti taloustieteellistä pohjaa opetukseen tuskin saa muulla tavalla kuin sillä, että opettajilla on riittävä taloustieteen pohjakoulutus.

Esimerkkejä koulussa tapahtuvasta talousopetuksesta on Euroopastakin, jossa useassa maassa taloustieto on oma erillinen oppiaineensa (esim. Tanska, Ranska, Alankomaat). Belgian Flanderissa on perustettu jopa henkilökohtaiseen taloudenhallintaan liittyvä oppiaine. Saksan Baden-Württembergissä on hiljattain perustettu taloustiedon aine kouluihin, jonka kokemukset olisivat varmasti relevantteja siirtymään taloustiedon oppiaineeseen Suomessa.

Toki taloustiedon oppiaine toisi mukanaan muitakin hyviä puolia kuin henkilökohtaisen talousosaamisen kehittämisen. Se parantaisi laajempien yhteiskunnallisten kysymysten taloudellista ymmärrystä. Muutos olisi omalla tavallaan hidasa ja vaatisi muutoksia myös taloustieteen yliopistotasoiseen koulutukseen, kun sen pitäisi ottaa vastuuta opettajien aineenkoulu-

tuksesta. Muutoksen vaikutukset eivät vielä ehdi vaikuttamaan tavoitteeseen olla maailman talousosaavin maa vuonna 2030, mutta se varmasti tukisi tätä tavoitetta pitkällä aikavälillä. □

Kirjallisuus

- Choi, J. J. (2022), ”Popular personal financial advice versus the professors”, *Journal of Economic Perspectives* 36(4): 167–192. DOI: 10.1257/jep.36.4.167
- Kalmi, P., Maliranta, M. ja Alanko, S. (2019), ”Kohditiiviimpää vuorovaikutusta koulujen taloustiedon opetuksen ja taloustieteen välillä”, *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 115(4): 605–619, <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202001202754>.
- Kalmi, P., Vaahtoniemi, S., Raijas, A., Ranta, M., Ruuskanen, O. P., ja Buturak, G. (2023), ”Suomalaisten talousosaaminen tarkastelussa”, *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 119(3): 286–305, <https://journal.fi/kak/article/view/135993>.
- Kortesalmi, M., & Autio, M. (2019), ”Talous- ja kulluttajakasvatus talousosaamisen mahdollistajana”, *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 115(4): 588–603. https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2019/11/KAK_4_2019_WEB-10-25.pdf.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2023), ”The importance of financial literacy: Opening a new field”, *Journal of Economic Perspectives*, 37(4): 137–154. DOI: 10.1257/jep.37.4.137.
- Seppänen, E., & Sutinen, R. (2019), *Mun elämä, mun rahat. Opettajien talousosaaminen*, Tutkimus ja raportti 2019, Talous ja nuoret TAT.
- Suomen Pankki (2021), *Ehdotus Suomen talousosaamisen edistämisen kansalliseksi strategiaksi*, Suomen Pankin yleistajuiset selvitykset A:124, <https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/17856/Talousosaamisen-strategia-FI.pdf>.